

12.1.2024

EOAK/3676/2023

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Peter Fagerholm

ESITUTKINNAN KESTO JA SYYTEOIKEUDEN VANHENTUMINEN

1 KANTELU

Kantelija arvosteli oikeuskanslerille osoittamassaan kirjeessä rikoskomisarion menettelyä esitutkinnan viipymisessä ja syyteoikeuden vanhentumisessa. Kantelijan mukaan hän teki poliisille tutkintapyynnön 29.10.2018. Rikoskomisario kuitenkin päätti esitutkinnan 5.4.2023, koska syyteoikeus asiassa oli ehtinyt vanhentua.

Oikeuskansleri siirsi asian valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain (330/2022) 3 §:n 2 kohdan ja 4 §:n 1 momentin nojalla oikeusasiamiehen käsiteltäväksi.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin poliisilaitoksen selvitys ja lausunto. Ne liitetään tämän ratkaisun oheen kantelijalle tiedoksi.

Käytettävissäni ovat olleet myös rikosilmoitus 5800/R/1791/20 sekä asiassa tehdyt kuulustelut.

2.1 Tapahtumat

Poliisi kirjasi 29.10.2018 tutkintailmoituksen 5800/S/5601/18. Kantelija epäili, että hänen Ulosottoviraston nettihuutokaupasta ostamansa poromerkin karjaa oli luettu toiseen poroporukkaan.

Tutkinnanjohtajan rikoskomisarion päätöksellä asiasta kirjattiin varsinainen rikosilmoitus (5800/R/1791/20) 29.1.2020. Rikosnimikkeeksi kirjattiin velallisen epärehellisyys ja tekoajaksi 23.7.2017-16.2.2018. Rikosilmoitukseen tehdyn kirjausten mukaan poroluettelojen ja poromäärien muutosten perusteella oli syytä epäillä, että porolukuja oli vääristelty.

Epäilty kuulusteltiin 2.3.2021. Hän kiisti syyllistyneensä rikokseen. Hän toimitti poliisille 15.3.2021 lisätietoja poroluvuistaan. Todistajia (kaksi) kuulusteltiin 18.12.2021 ja 9.5.2022.

Rikosylikonstaapeli teki 5.4.2023 päätöksen tutkinnan lopettamisesta. Hän perusteli päätöstään seuraavasti:

Velallisen epärehellisyydestä on säädetty rikoslain 39 luvun 1 § ja enimmäisrangaistus siitä on 2 vuotta vankeutta. Rikoslain 8 luvun 1 § 2 momentin 3-kohdan mukaan syyteoikeus vanhenee 5 vuodessa.

Rikosilmoitukseen merkityn tekoajan päättymisen ajankohdasta katsoen tämän epäillyn rikoksen syyteoikeus on vanhentunut 15.2.2023.

Tutkinta on esitutkintalain 10 luvun 2 § 2 momentin nojalla lopetettu saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, koska ketään ei voida asettaa syytteeseen.

Päätöksessään rikoskomisario ohjeistaa kantelijaa muun muassa seuraavilla fraaseilla:

Kun esitutkintaviranomainen on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai se lopetetaan, saa asianomistaja itse nostaa syytteen rikoksesta. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luku 14 §)

--

Myös toimivaltainen syyttäviviranomainen voi harkintansa mukaan määrätä esitutkinnan toimitettavaksi, jos katsoo rikosvastuun asianmukaisen toteuttamisen sitä edellyttävän. (Esitutkintalaki 5 luku 2 §, Laki yleisistä syyttäjäistä 1 luku 1 § ja Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luku 6 §)

2.2 Selvitykset

Tutkijana toimineen vanhemman konstaapelin mukaan

kuulustelujen suorittamisten jälkeen rikoskomisario ei saattanut häneen tietoonsa harkintansa tulosta. mukaan hän suoritti linjaamat toimet tavanomaisessa aikataulussa, eikä hän ei osaa sanoa, mikä viivytti linjausten antamista tai rikoskomisarion päätöksen tekemistä.

Vanhemman konstaapelin mukaan hänen juttujaan oli ollut usein avoimina sen jälkeen, kun hän oli siirtänyt ne tutkinnanjohtaja rikoskomisarion päätettäväksi. Vanhemman konstaapelin mukaan ne olivat toisin sanoen seisseet rikoskomisarion pöydällä, vaikka pöytäkirjat olivat olleet kasattuina tai pyydettyt tutkintatoimet juttuihin ovat olleet suoritettuina jo aikoja sitten. Myös nyt käsillä olevan jutun tapaisia rikosasioita, pitkään rikoskomisarion linjausta odottavia juttuja on vanhemman konstaapelin mukaan ollut aikaisemminkin.

Poliisilaitoksen mukaan rikoskomisario on siirtynyt eläkkeelle, eikä hän ole halunnut antaa kantelun johdosta omaa selvitystä.

Poliisilaitos toteaa muutoin lausunnossaan muun muassa seuraavaa:

S-ilmoituksen kirjaamisen jälkeen on vasta lähes kaksi vuotta myöhemmin kirjattu varsinainen rikosilmoitus. Selkeää syytä tähän viiveeseen ei ole löydetty. Asia on ollut esiselvityksessä ja esitutkinnassa 29.10.2018 lähtien, eli 4 vuotta ja 3 kk ennen kuin epäilty rikos on vanhentunut. Tässä ajassa olisi tullut ehtiä suorittaa riittävä esitutkinta, jotta asia olisi voitu saattaa syyttäjän arvioitavaksi.

Asiassa on ollut 28.5.2020 lähtien nimettynä syyttäjänä aluesyyttäjä, joka on 22.11.2022 vaihdettu toiseen syyttäjään. Tutkinnan viipymiseen ovat myötävaikuttaneet myös syyttäjien vaikea tavoitettavuus ja vaihtuvuus, vaikka tutkinnan ajan vastuu tutkinnan suorittamisesta ja kestosta on aina tutkinnanjohtajalla.

Poliisilaitoksen oikeusyksikkö on kiinnittänyt huomiota nyt käsillä olevan kantelijan jutun tutkinta-aikaan syksyllä 2021 ja syksyllä 2022 suoritettussa laillisuusvalvonnassa, jossa on tarkasteltu yli vuoden esitutkinnassa viipyneitä juttuja. rikoskomisarion kanssa käydyissä keskusteluissa ei tullut ilmi mitään sellaista, miksi tutkintaa ei saataisi suoritettua loppuun ajoissa.

Päätökseen kirjattu asianomistajalle suunnattu ohjeistus on ollut omiaan antamaan virheellisen käsityksen asianomistajan mahdollisuudesta nostaa itse syyte, koska syyteoikeus on vanhentunut.

Poliisilaitoksen mukaan sen oikeusyksikön suorittamassa laillisuusvalvonnassa on tarkistettu vuosittain 1. toukokuuta kaikki siihen mennessä yli vuoden avoinna olleet jutut. Vuonna 2022 on siirrytty tarkistamaan yli vuoden vanhat jutut kaksi kertaa vuodessa, jotta laillisuusvalvonnassa saataisiin tarkempi ja ajantasaisempi käsitys juttutilanteesta ja viivästymisen syistä. Tämän muutoksen jälkeen tarkistukset on tehty vuosittain 1.3 ja 1.9.

Laillisuustarkastuskierros toteutetaan vuosittain siten, että oikeusyksikkö käy jokaisella poliisiasemalla henkilökohtaisesti tutkinnanjohtajien kanssa läpi tutkinnan tilanteen ja vuoden vanhat jutut juttukohtaisesti.

Poliisilaitoksessa otetaan vuoden 2023 loppuun mennessä koko poliisilinjalla käyttöön Juttujenhallinta -järjestelmä (JuHa), joka helpottaa kaikkien tutkittavana olevien juttujen seurantaa.

Poliisilaitoksen näkemyksen mukaan tällä hetkellä - - - juttutilanne on hyvä, eikä aiheuta erityisiä toimenpiteitä laillisuusvalvonnan lisäksi.

3 RATKAISU

3.1 Lähtökohdat

Valtion virkamieslain 14 §:n 1 momentin mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä. Hänen on noudatettava työnjohto- ja valvontamääräyksiä.

Esitutkintalain 2 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, jona toimii pakkokeinolain (806/2011) 2 luvun 9 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä.

Saman lainkohdan 3 momentin mukaan esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen.

3.2 Arviointi

Totean ensin, että esitutkinta on yleensä tuloksekkainta silloin, kun se voidaan toimittaa mahdollisimman pian rikoksen tapahduttua. Esitutinnan joutuisuudella on luonnollisesti suuri merkitys rikoksen uhrin kannalta. Esitutinnan toimittaminen ilman aiheetonta viivytystä on tärkeää myös syylliseksi epäillyn kannalta, jotta hän ei joudu olemaan kauempaa kuin välttämätöntä rikoksesta epäillyn asemassa. Ylipäätään asianmukainen esitutkinta ja sen viivytyksetön toimittaminen on tärkeää koko rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuden ja uskottavuuden kannalta.

Esitutkinnalle ei voida kuitenkaan asettaa yleistä enimmäisaikaa. Esitutinnan hyväksyttävä kesto riippuu kussakin yksittäistapauksessa tutkittavana olevan asian erityispiirteistä kuten sen laadusta ja laajuudesta. Luonnollisesti myös käytävissä olevat resurssit vaikuttavat esitutinnan keston. Esitutinnan toimittamiseen käytetty aika ei saa johtaa siihen, että tutkittavana oleva rikos pääsee vanhentumaan. Esitutkintaviranomaisen onkin heti rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen selvitettävä rikoksen vanhentumisaika ja otettava se huomioon esitutkintatoimenpiteiden kiireellisyyttä harkittaessa. Totean samalla, että velvollisuus toimittaa esitutkintatoimenpiteet ilman aiheetonta viivytystä koskee myös ennen esitutinnan aloittamista tapahtuvaa esitutinnan edellytysten tutkimista.

Tässä asiassa esiselvitys ja esitutkinta kesti yhteensä 4 vuotta ja 3 kuukautta ennen kuin syyteoikeus vanhentui. Yhdyn poliisilaitoksen näkemykseen, jonka mukaan tässä ajassa olisi tullut ehtiä saattaa asia syyteharkintaan. Kyse ei nähdäkseni ole ollut erityisen vaikeasta taikka muutoin laajasta esitutkinnasta. Asiaan selvittämiseen on liittynyt lähinnä kuulusteluja. Nämä valmistuivat jo toukokuussa 2022. Herääkin kysymys, miksi ei viimeistään tuossa vaiheessa asia toimitettu viipymättä syyteharkintaan.

Koska rikoskomisario ei ole antanut tässä asiassa selvitystä, minulla ei ole mahdollista arvioida mahdollisia esitutkinnan viivästymiseen vaikuttaneita seikkoja tarkemmin. Selvitystä ei ole muun muassa siitä, miksi esitutkinta aloitettiin vasta yli vuosi alkuperäisen ilmoituksen jälkeen ja millä tavalla syyttäjän mahdollinen vaikea tavoitettavuus vaikutti asian syyteharkintaan saattamista.

Joka tapauksessa rikoskomisarion olisi tutkinnanjohtajana tullut ottaa huomioon syyteoikeus vanhentumisen vaara. Vaikka tutkija varsinaisesti huolehtii tutkintatoimenpiteistä, tutkinnanjohtajan velvollisuuksiin kuuluu valvoa sitä, että esitutkinta suoritetaan ilman aiheetonta viivytystä. Valvonta edellyttää asioiden käsittelyn riittävän tehokasta seuranta, jota ei tule jättää pelkästään tutkijoiden oman ilmoituksen varaan. Tehokkaaseen seurantaan on nykyään jo pääosin riittävät mahdollisuudet tietojärjestelmien avulla.

Totean, ettei selvityksissä ole väitetty asian viipymisen johtuneen esimerkiksi tutkinnan ruuhkautuneesta työtilanteesta. Tällainen seikka olisi käsitykseni mukaan ollut tutkijan vanhemman konstaapelin ja/tai poliisilaitoksen tiedossa. Vanhemman konstaapelin mukaan jutut jäivät kuitenkin usein ”makaamaan” rikoskomisarion pöydälle. Pidän erityisen moitittavana sitä, ettei edes poliisilaitoksen huomiot kantelijan vireillä olevasta asiasta vaikuttaneet asian saattamiseksi syyteharkintaan nopeammassa aikataulussa. Poliisilaitoksen käsityksen mukaan rikoskomisarion kanssa vuonna 2021 ja 2022 käydyissä keskusteluissa ei tullut ilmi mitään sellaista, miksi tutkintaa ei olisi voitu suoritettua loppuun ajoissa.

Vaikka katsonkin rikoskomisarion olevan tässä yksittäistapauksessa vastuussa esitutinnan viipymisestä, tapahtunut ei anna vakuuttavaa kuvaa poliisilaitoksen viipyneitten juttujen valvonnan tehokkuudesta. Asianmukaiseen ja uskottavaan valvontaan ja toiminnan johtamiseen kuuluu myös tarvittaviin ja tehokkaisiin korjaustoimenpiteisiin ryhtyminen, kun niihin on aihetta. Totean, että tutkinnanjohtaja ei voi siirtää vastuutaan muille, vaikka hän tietäisi poliisilaitoksen seuraavan viipyneitä esitutkintoja. Siitä huolimatta poliisilaitoksen olisi mielestäni tässä tapauksessa tullut riittävän ajoissa ryhtyä toimenpiteisiin, kun syyteoikeuden vanhentuminen olisi ollut vielä mahdollista estää. Tällaisia toimenpiteitä olisivat voineet olla esimerkiksi määräajan asettaminen esitutinnan valmistumiselle taikka jutun siirtäminen toiselle tutkinnanjohtajalle.

Totean vielä lopuksi, että rikoskomisarion esitutkintapäätöksessä kantelijalle on annettu ohjeistus muun muassa toissijaisesta syyteoikeudesta, eli että asianomistaja voi itse nostaa syytteen asiassa, jossa poliisi on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai se lopetetaan. Poliisilaitos on lausunnossaan katsonut, että tämä asianomistajalle suunnattu ohjeistus on ollut omiaan antamaan virheellisen käsityksen asianomistajan mahdollisuudesta nostaa itse syyte, koska syyteoikeus on vanhentunut. Totean kuitenkin, että asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden olemassaolo ei riipu siitä, onko syytteellä menestymisen mahdollisuuksia. Periaatteessa on myös mahdollista, että asianomistaja katsoo tapahtumafaktojen täyttävän jonkun muun sellaisen rikoksen tunnusmerkistön, jonka syyteoikeus ei ole vanhentunut. Näistä syistä en voi pitää virheellisenä mainintaa asianomistajan lakiin perustuvasta toissijaisesta syyteoikeudesta, vaikka sen käytölle ei tässä tapauksessa ole ilmeisestikään ollut käytännössä edellytyksiä.

3.3 Hyvitys

Lopuksi katson aiheelliseksi todeta seuraavan kantelijan mahdollisuudesta saada korvausta asian viivästymisen johdosta.

Oikeusasiamies ei voi päättää vahingonkorvauksesta tai hyvityksestä.

Valtion vahingonkorvaustoiminnasta annetun lain 1 §:n 1 momentin mukaan tuota lakia sovelletaan valtioon kohdistuvan vahingonkorvausvaatimuksen käsittelyyn, jos vaatimus perustuu valtion viranomaisen virheeseen tai laiminlyöntiin taikka toimintaan, josta valtio vastaa tahallisuudesta tai huolimattomuudesta riippumatta. Kyseisessä pykälässä on erikseen tarkemmin määritelty tilanteet, joihin tuota lakia ei sovelleta. Kuitenkin esimerkiksi esitutinnan viipymiseen perustuvasta hyvityksestä päättäminen kuuluu Valtiokonttorin toimivaltaan. Sen sijaan poliisi itse on toimivaltainen käsittelemään korvausvaatimuksen, joka koskee poliisin toiminnasta aiheutunutta esine- tai varallisuusvahinkoa.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies voi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa tehdä toimivaltaiselle viranomaiselle esityksen tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on myös katsottu, että oikeusasiamies voi perusoikeuksien valvontatehtävänsä puitteissa tehdä perusoikeuksien loukkausten johdosta hyvitysesityksiä.

Tässä asiassa on laiminlyöty toimittaa esitutkinta ilman aiheetonta viivytystä. Tämän on poliisilaitoskin myöntänyt. Esitutkinta on poliisista johtuvasta syystä viipynyt kohtuuttoman kauan asiassa, ja syyteoikeus on vanhentunut asian oltua vireillä poliisissa yli neljä vuotta. Asiassa ei ole noudatettu asian laatu ja tarkoitus huomioon ottaen kohtuudella asetettavia vaatimuksia.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO:2011:38 arvioinut valtion korvausvastuuta ja velvollisuutta hyvittää esitutkinnan viivästymisestä aiheutunut aineeton vahinko. Korkein oikeus totesi, että oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annetun lain (hyvityslain) mukaan oikeudenkäynnin viivästymisen perusteella viivästykseenä otetaan huomioon myös esitutkinnan kesto. Lain esitöistä ilmenee, että tilanteet, joissa esitutkinta viivästyy eikä syytettä nosteta, on jätetty hyvityslain korvausjärjestelmän ulkopuolelle siitä syystä, että tällaisten tilanteiden on arvioitu olevan verrattain harvinaisia. Asiallisia perusteita sille, että tällaisessa tilanteessa oikeutta korvaukseen ei olisi, ei siten ole nähty olevan. Korkein oikeus totesi, että esitutkinnan kohtuuttomasta kestosta voi sellaisenaankin aiheutua samankaltaista aineetonta vahinkoa kuin varsinaisen oikeudenkäynnin viivästymisestä. Korkeimman oikeuden mukaan estettä kysymyksessä olleessa kanteessa tarkoitettun kärsimyskorvauksen tuomitsemiselle ei siten ollut, jos kantajaa koskeneen esitutkinnan katsotaan kestäneen kohtuuttoman kauan.

Totean myös, että Valtiokonttori on esimerkiksi päätöksellään 28.11.2016 (hakemusnro 1680179) suorittanut korvausta esitutkinnan aiheuttomasta viipymisestä.

Euroopan ihmisoikeussopimuksenkin 13 artiklan mukaan jokaisella, jonka tuossa yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt. Tässä artiklassa on taattu oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ihmisoikeusloukkauksissa. Esimerkiksi kärsimyskorvaus on mahdollista perustaa siihen. Muun muassa korkeimman oikeuden ratkaisut KKO:2008:10, KKO:2011:38 ja KKO 2012:81 osoittavat, että vahingonkorvausta tai hyvitystä on mahdollista suorittaa perus- ja ihmisoikeusloukkauksen perusteella myös ilman kansallisen lainsäädännön nimenomaista tukea.

Katson, että kantelijan asiassa on edellä esittämälläni tavalla menetelty sekä perustuslain että Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen vastaisesti. Esitän, että Suomen valtio hyvittää kantelijalle tapahtuneen.

Viitaten valtion vahingonkorvaustoiminnasta annettuun lakiin lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Valtiokonttorille. Pyydän sitä ilmoittamaan, mihin toimenpiteisiin hyvitysesitykseni on antanut aiheita.

Mikäli kantelija katsoo, että hän on kärsinyt poliisin toiminnasta asiassa esine- tai varallisuusvahinkoa, hän voi esittää vaatimuksensa poliisilaitokselle.

4 TOIMENPITEET

Olen edellä todennut, että syyteoikeus kantelijan asiassa ehti vanheta esitutinnan ollessa vielä vireillä. Näin ei olisi saanut tapahtua. Asiassa ei ole esitetty mitään sellaisia konkreettisia seikkoja, joiden perusteella esitutkintaa ei tosiasiallisesti olisi voitu saattaa päätökseen ennen syyteoikeuden vanhentumista. Käytettävissä olevan selvityksen mukaan syyteoikeus vanhentui asian ollessa tutkinnanjohtaja rikoskomisarion pöydällä. Vaikka kantelijan pitkään vireillä ollut asia ilmeisestikin saatettiin kahtena eri vuotena tarkastuksissa rikoskomisarion tietoon, tällä ei ollut vaikutusta asian saattamiseksi syyteharkintaan siten, että myös syyteharkintaan olisi jäänyt riittävästi aikaa.

Rikoskomisario on menetellyt esitutkintalain säännösten vastaisesti, kun hän ei ole huolehtinut asian saattamiseksi syyteharkintaan ennen syyteoikeuden vanhentumista. Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan tapahtuma-aikaan rikoskomisariona toimineelle rikoskomisariolle huomautuksen edellä kohdassa 3.2 selostetusta lainvastaisesta menettelystä.

Saatan myös kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen poliisilaitoksen omasta valvonta- ja johtamisvastuusta poliisilaitoksen tietoon.

Edellä mainituissa tarkoituksissa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni rikoskomisariolle ja poliisilaitokselle.

Kohdissa 3.2 ja 3.3 toteamani johdosta lähetän tämän päätökseni Valtiokonttorille. Pyydän Valtiokonttoria ilmoittamaan minulle viimeistään 30.10.2024, mihin toimenpiteisiin esitykseni on antanut aiheita.